

הדיבר החמישי: כיבוד הורים

חיים טרנבוק

הקדמה

הדיבור החמישי מעשרת הדברות הינו מצות כיבוד אב ואם. במאמר שלפנינו ננסה לעמוד על ההבדלים במצוה זו בין הדברות הראשונות ובין הדברות השניות וכן נעמוד על מהות כיבוד אב ואם.

ההבדלים בין יתרו לואתחנן

בפרשת יתרו (כיב) כתוב: "כבד את אביך ואת אמך למען יארכו ימיך על האדמה אשר ה' אלקיך נתן לך"

בפרשת ואתחנן (הטז) כתוב: "כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך ה' אלהיך למען יארכו ימיך ולמען ייטב לך על האדמה אשר ה' אלקיך נתן לך".

ישנן שלשה ההבדלים במצוה זו בין הדברות הראשונות לשניות. כולן מתבטאות בתוספת מילים או אותיות לנאמר בדברות הראשונות.

א. בשניות כתוב "כאשר צוך ה' אלקיך" ובראשונות לא.

ב. בשניות כתוב "ולמען ייטב לך" ובראשונות לא.

ג. בשניות כתוב יארכו ימיך עם יו"ד ובראשונות כתוב חסר יו"ד.

שאלות שונות על ההבדלים ועל דברים הקשורים במצוה

ויש לשאול מה ההבדלים האלו באים ללמד אותנו? (האבן עזרא בפרשת יתרו בתחילת פרק כ' כבר עמד על כל ההבדלים בין הדברות ראשונות לשניות).

לשון הטור ביורה דעה ריש סימן ר"מ:

מצות עשה שייכבד אדם אביו ואמו ויירא מפניהם וצריך לזיהר מאד בכבודם ובמוראם שהוקש כבודם לכבוד המקום וכו'.

ויש לתת טעם למה הקב"ה השווה כיבוד אב ואם לכבודו.

ידוע מה שכתבו המפרשים (עיין כלי יקר יתרו כ"ב) שההבדל בין חמש הדברות הראשונות לחמש הדברות האחרונות הוא, שהראשונות הן מצוות שבין אדם למקום וחמש המצוות האחרונות הן מצוות שבין אדם לחבירו.

ולפי זה יש להתבונן למה מצות כיבוד אב ואם נמצאת בחמש דברות הראשונות ולא בחמש האחרונות?

מדברי הרמב"ן בפרשת יתרו משמע שאין חלוקה כזו, וכך הוא כותב בפסוק י"ב:

הנה השלים כל מה שאנו חייבין בדברי הבורא בעצמו ובכבודו וחזר לצוות אותנו בענייני הנבראים והתחיל מן האב שהוא לתולדותיו כענין בורא משתתף ביצירה כי השם אבינו הראשון והמוליד אבינו האחרון וכו'

הרי לנו שהוא לומד שמכיבוד אב והלאה הן כבר ציווים בענייני הנבראים.

מצות כיבוד אב ואם היא מצות עשה ואם כן יש להתבונן למה לא מברכים עליה אשר קדשנו במצותיו וכו' כמו שמברכים על כל מצוות עשה?

למה דווקא במצוה הזו כתוב מתן שכרה ולא בשום דיבור אחר? הספורנו אמנם לומד שהשכר של למען יאריכן ימיך חוזר על כל חמשת הדברות הראשונות, אבל פשטות לשון הגמרא (חולין קמא) משמע שלמען יאריכן ימיך נאמר על כיבוד אב ואם בלבד.

בטעם מצוה זו כתב החינוך במצוה ל"ג:

שראו לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה, שזו מדה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלקים ואנשים. ושיתן אל ליבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם ועל-כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו. וכשיקבע זאת המדה בנפשו יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא, שהוא סיבתו וסיבת כל אבותיו עד אדם הראשון, ושהוציאו לאויר העולם וסיפק צרכו כל ימיו והעמידו על מתכונתו ושלימות איבריו, ונתן בו נפש יודעת ומושכלת שאילולא הנפש שחננו האל יהיה כסוס כפרד אין הבין ויערוך במחשבתו כמה וכמה ראוי להזהר בעבודתו ברוך הוא.

מבואר בחינוך שמעבר להכרת הטובה שצריכה להיות לאדם כלפי הוריו, הרי ממצוה זו הוא יכול להתבונן בגודל חיובו לכבד את הקב"ה שהוא מטיב עמו תמיד. לפי זה מובן למה באמת מצות כיבוד אב ואם נמצאת בדברות

הראשונות, כי מתוך שהוא מכבד אותם על כל הטוב שגמלו לו ושגידלו אותו ממילא יבוא לתועלת שגם יכבד ויעבוד את הקב"ה.

מתוך דברי החינוך וביותר מדברי הרמב"ן ניתן להבין גם למה הושווה כבודם לכבוד הקב"ה, כי מתוך שהוא מכבד את ההורים בגלל הכרת הטוב הוא גם יכבד את הקב"ה. ולפי דברי הרמב"ן הרי ההורים הם שותפים עם הקב"ה ביצירת הוולד ולכן הושווה כבודם לכבודו.

שאלות על הגמרא בבא קמא

כדי להתעמק יותר במצות כיבוד הורים עלינו מקודם להבין את הגמרא בב"ק נד.: הגמרא אומרת:

שאל רבי חנינא בן עגיל את רבי חייא בר אבא מפני מה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב ובדברות האחרונות נאמר בהם טוב?

ופרש"י בד"ה "נאמר":

שבדברות השניות כתוב לגבי מצות כיבוד אב ואם למען ייטב לך אבל בדברות הראשונות לא כתוב.

רבי חייא בר אבא ענה לו:

עד שאתה שואלני למה נאמר בהם טוב שאלני אם נאמר בהן טוב אם לאו שאיני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו. כלך אצל ר' תנחום בר חנילאי שהיה רגיל אצל ר' יהושע בן לוי שהיה רגיל באגדה. אזל לגביה א"ל ממנו לא שמעתי אלא כך אמר לי שמואל בר נחום אחי אמו של רב אחא ברבי חנינא הואיל וסופן להשתבר, וכי סופן להשתבר מאי הוי? [=מה היה, זאת אומרת אז מה?] אמר רב אשי חס ושלום פסקה טובה מישראל.

כל המתבונן בדברי הגמרא הללו יתפלא היתכן שהאמורא רבי חייא בר אבא לא ידע פסוקים מפורשים בפרשת יתרו (הדברות הראשונות) ופרשת ואתחנן (דברות השניות)? ר' עקיבא איגר¹ בגליון הש"ס מציין כבר לדברי התוס' בב"ב קי"ג. ד"ה "תרויהו" שכתבו שפעמים לא היו בקיאים בפסוקים.

1 גליון הש"ס - רבי עקיבא (גימ) איגר (י"ד בחשוון ה'תקכ"ב, 1761, בעיירה אייזנשטט, אוסטריה - י"ג בתשרי ה'תקצ"ח, 1837, פוזנן, פולין) היה רב וראש ישיבה. פוסק משמעותי ורב השפעה. היה מגדולי התורה הבולטים בתקופת האחרונים. למד אצל דודו, הרב וואלף איגר בברסלוי. התחתן עם בתו של הסוחר יצחק מרגליות, שפירנס אותו במשך מספר שנים. לאחר התרוששות חותנו התמנה לרב במרקיש פרידלאנד והקים שם ישיבה בשנת ה'תקנ"א. בשנת ה'תקע"ד (1814) הוכתר כרבה של העיר פוזנן (או פוזנא - פוזן, פולין) תוך התנגדות קשה של אנשי התנועה הרפורמית, אשר ראו בו אישיות אורתודוקסית מדי. בפוזנן שימש גם כראש ישיבה.

עוד קשה על דבריו של רבי חייא בר אבא שאמר: 'שאלני אם נאמר בהן טוב אם לאו שאיני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו' מדוע הוצרך לחזור ולומר "שאיני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו" אחר שאמר שאלני אם נאמר בהן טוב או לא? עוד קשה לשם מה כל האריכות מדוע לא ענה מיד איני יודע? עוד קשה למה שלחו לר' תנחום בר חנילאי שהיה רגיל אצל ר' יהושע בן לוי שהיה רגיל באגדה. היה צריך לשולחו למישהו שבקי במקרא כי אינו יודע פסוקים מפורשים?

בתורה תמימה² פרשת ואתחנן הקשה עוד כיצד יתכן שרבי חייא בר אבא לא יודע פסוקים מפורשים, והרי בגמ' כתובות ח: מבואר שהוא היה מלמד תינוקות חומש?

הסבר דברי הגמרא וטעם נוסף לכיבוד הורים

זקני ר' מנחם נחום שטרנבוך ז"ל הסביר את דברי הגמרא.

בגמרא מבואר שסיבת ההבדל בין הלוחות הראשונות לשניות הוא בגלל שהלוחות הראשונות נשברו, ולכן ניתנו הלוחות השניות עם שינוים. אם נבוא לעיין למה נשברו הלוחות הראשונות, הרי שהתורה מתארת כיצד יצא עם ישראל ממצרים בניסים ונפלאות ואחרי כך זכו למעמד ההיסטורי שבו התגלה האלקים לעם שלם במתן תורה על הר סיני. תוך ארבעים יום ממעמד נעלה זה הם ירדו למדרגה הכי נמוכה של עבודה זרה על ידי עשיית העגל, על-ידי-זה הם הפסידו את כל המעלות שהיו להם במתן תורה.

כתוצאה מחטא העגל הפסידו גם את הלוחות שמשה רבינו הוריד מהר ושבר אותם בירידתו מן ההר.

לא נכנס להבין ולהסביר איך יתכן שעם ישראל ירד כל-כך מהר ממדרגתו(עיין בית הלוי פרשת כי תשא) אבל נראה כי לעם ישראל היה קשר רפוי מאוד עם העבר שלו ועם המסורת שלו. אם המסורת הייתה חזקה יותר אירוע כה חמור כמו העגל לא היה קורה.

איזה אמצעיים עומדים לרשותנו על מנת לחזק את המסורת ולהתחבר עם דור העבר? האמצעי ניתן לנו ע"י מצוות כיבוד אב ואם. ההורים הם אלו שמעבירים לנו את המסורת ומכינים אותנו פיזית ונפשית לעבודתנו בעולם הזה. בלי הורים עומדת כל הווייתנו באוויר, לכן התורה כבר אומרת על מצוות כיבוד הורים למען יאריכון ימך.

2 תורה תמימה - המחבר הרב ברוך אפשטיין(1860, ה'תר"כ, בוברויסק - ה'תש"ב, 1942) היה בנו של הרב יחיאל מיכל הלוי מחבר "ערוך השלחן" ודרך אימו, מיכלה, היה אחיינו של הנצי"ב ראש ישיבת וולוז'ין. הרב אפשטיין למד בישיבת וולוז'ין והיה נחשב אחד מהעילויים שם. הוסמך לרבנות על ידי רבי יוסף דב הלוי סולוביצ'יק ("בית הלוי") אחר שפגש אותו באקראי באכסניה.

ההורים מכירים את דור העבר, זוכרים איך התנהגו במקרים דומים בעבר, הם יודעים מה נכון ומה צריך לעשות ומכינים אותנו למשימתנו בעולם הזה. לכן על מנת שאנחנו נלמד מהם את המוטל עלינו, עלינו לכבדם ולהעריכם כי רק אם מעריכים ומכבדים משהו, ניתן ללמוד ממנו כל מה שצריך.

יסוד הדברים שההורים הם המעבירים את התורה והמסורת לילדיהם ולכן נתנה מצוות כיבוד הורים, מצינו גם בפירושו של ר' שמשון רפאל הירש ז"ל³ בפרשת יתרו שמפרש על פי זה את הטעם למה מצוות כיבוד הורים נמצאת בחמש הדברות הראשונות, כי על ידי שהם מעבירים לדור הבא, לילדיהם, שהקב"ה הוציאנו ממצרים ונתן לנו את התורה אנחנו נשמור את מצוות השבת ויחוד הקב"ה ושאין לעבוד לאלהים אחרים ובלי ההורים לא היה האמצעי להעביר את העבר ולהסביר בעקבות מה נצטוונו בכל המצוות.

וכך כותב ה"משך חכמה"⁴ בפרשת ואתחנן (ה,טז) דבישראל נוסף על כבוד האבות שהם מוליכים בניהם להצלחה האמיתית,

והם מוסרים המצוות השמעיות והקבלה מדור לדור. לכן בבית שני, כאשר צץ הזדון, והצדוקים החלו להכחיש מסורת האבות, אבד ישפה מבנימין דבנימין היה מכבד אביו יותר מכל השבטים. ובפרשת תצוה (כח,ט) הוא מוסיף שכל השבטים צערו לאביהם במכירת יוסף, ויוסף עצמו לא הודיע לאביו אלא שיוסף היה ירא מפני החרם. אבל בנימין כיבד לאביו, לכן שרתה שכינה בחלקו. ולכן כשאבד ישפה מבנימין הראה להם השם יתברך גודל מצות כיבוד אב אצל דמא בן נתניה.

על מנת למנוע תקריות הרסניות כדוגמת

3 הרב שמשון בן רפאל הירש (כ"ד בסיוון ה'תקס"ח - כ"ז בטבת ה'תרמ"ט; 20 ביוני 1808 - 31 בדצמבר 1888) (המכונה בקיצור "רש"ר הירש"), היה מנהיגה החשוב של היהדות האורתודוקסית בגרמניה במאה ה-19 נולד 1808 ונפטר ב1888. משנת 1850 היה רב בפרנקפורט דמיין ונלחם נגד הרפורמים ומסלפי התורה. חיבוריו על התורה וכן ה"ט איגרות תורגמו מגרמנית ללשון הקודש.

4 משך חכמה - רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק (1843, תר"ג - 1926, ד' באלול ה'תרפ"ו) היה מגדולי רבני מזרח אירופה בתקופה שקדום השואה. ספריו החשובים הם "אור שמח" על הרמב"ם ואחרי פטירתו פורסמו חידושיו לתורה בספר "משך חוכמה" ("משך" הם ראשי התבות של שמו), וחידושיו על התלמוד הבבלי והירושלמי. בדור האחרון נתפרסמו גם תשובותיו. נולד בעיר בוטרימוניס באזור וילנה בליטא והתפרסם כגאון מצעירותו. אחרי חתונתו ישב בביאליסטוק אצל חמיו. אשתו פרנסה אותו במסחר והוא ישב ונסק בתורה שנים רבות. ב-1888 נתמנה לרב ליטאי בדווינסק (מאוחר יותר היה הרוגוצ'ובר הרב החסידי שם).

חטא העגל יש צורך לחזק את שמירת וקיום מצות כיבוד אב ואם. לכן בלוחות השניות התורה מפרטת את נושא "הלמען ייטב לך".

ידוע לנו שאין בלוחות השניות מצוות חדשות אלא הן אותן מצוות ואותן הדברות כמו בראשונות, שמור וזכור בדבור אחד נאמרו, ובכל זאת שמור הוא מצוות לא תעשה של שבת וזכור הם מצוות עשה. שניהם מתיחסים למצוות שבת, רק מזוית שונה, זוית חדשה. אותו דבר במצוות כיבוד אב ואם, כדי לחזק אותנו עם קיום מצות כיבוד אב ואם התורה מדגישה גם למען ייטב לך בדברות השניות.

על פי הקדמה זו נתבונן שוב בגמרא.

מהי שאלת ר' חנינא? האם כפשוטו שר' חנינא שאל למה בדברות הראשונות לא נאמר בהם טוב ובדברות השניות נאמר בהם טוב? על פניו זו שאלה מאוד פשוטה, כל המתבונן בפסוקים יראה את ההבדל הזה. ועוד, מי אומר שהמילים בדברות השניות צריכות להיות אותן המילים כמו בדברות הראשונות?

אלא ששאלת רבי חנינא איננה למה הם שונים אלא לשם מה השתנו השניות מהראשונות? על זה עונה לו רבי חייא בר אבא איני יודע אם נאמר בהן טוב אם לאו. אין כוונתו שהוא לא יודע את המילים אלא כוונתו היא שהלוחות השניות לא השתנו מהראשונות בכלל וגם בראשונות כבר נכלל הלמען ייטב לך. רק השאלה היא מדוע זה בא לידי ביטוי רק בלוחות השניות ולא בראשונות, לכך אנו צריכים למי שהוא בקי באגדתא ושמואל נותן לנו את התשובה שח"ו פסקה טובה מישראל, ולכן לא הוזכר מלת טוב בדברות הראשונות.

תשובות לשאלות בתחילת המאמר

שאלנו בפתח דברינו שמצות כיבוד אב ואם הייתה צריכה להיות בתוך חמשת הדברות האחרונות ולא הראשונות?

עוד שאלנו, למה דווקא במצוות כיבוד אב ואם אנחנו מוצאים שהתורה כתבה שזכר למען יארכון ימיך ולמען ייטב לך? דבר שלא מצינו בשאר הדברות.

על פי דברנו לעיל יש לפרש זאת כך, כי מצוות כיבוד אב ואם מעבר להיותה מצוה פשוטה של כיבוד למי שעשה לנו טובה וגידל אותנו היא כוללת בתוכה השקפת עולם של מסורת, שעלינו לכבד את מעבירי המסורת, עלינו ללמוד ההתנהגות הנכונה מההורים שלנו, ולכן מצוה זו באמת מקושרת למצוות שבין אדם למקום כי ע"י מצוה זו נוכל להבין מה הקב"ה מבקש מאתנו בקיום תורה ומצוות.

מפאת חשיבות מצוה זו שהיא טומנת בתוכה את המפתח לקיום האומה, ושלא נסטה מהדרך הנכונה, מובן גם למה כתוב פה מתן שכרה. יתרה מכך המתן שכר של "למען יטב לך" הוא "על האדמה", הדיוק היא "על האדמה" שזו ארץ ישראל. היינו שהקב"ה מבטיח שבאם נבין ונשכיל את מהות קיום כיבוד אב ואם, אנו נזכה לחיים ארוכים בארץ ישראל. מכיון שע"י מצוה זו נבין איך לחיות את כל החיים שלנו.

על פי דברי החינוך שמשביר שכיבוד הורים הינה מצוה שכלית שגם אומות העולם מקיימים, כתב "ערוך השולחן"⁵ בריש סימן ר"מ שלכן אין מברכין על מצווה זו, כי מכיון שאומות העולם גם מכבדים את הוריהם אינו ניכר כשיהודי עושה זאת לשם מצוה. וכתב שזה גם הטעם למה לא מברכים על הצדקה.

רש"י בפרשת ואתחנן (דברים ה,טז) כתב "כאשר צוך": "אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה שנאמר שם שם לו חוק ומשפט". ויש להתבונן למה בדברות הראשונות לא כתוב כאשר צוך.

עוד יש להבין למה נצטוו במרה על מצות כיבוד אב ואם? יש לומר שמרה היה המקום הראשון שמיד אחרי קריעת ים סוף היו לבני ישראל תלונות על כך שלא היה להם מים. כדי למנוע את עם ישראל מלהתלונן כל פעם שהם חושבים שהקב"ה מזניח אותם, הקב"ה נתן להם את מצות כיבוד אב ואם, כדי שיבינו שכמו שאב ואם דואגים לילדיהם כך גם הקב"ה דואג לילדיו. וגם כדי שהאבות ילמדו את בניהם את דרכי ה' יתברך, ועי"ז לא יבואו תמיד בתלונות נגד הקב"ה.

רש"י בפרשת בשלח (טו,כה) שבמרה נתן להם את השבת, פרה אדומה ודינים. והשמיט כיבוד אב ואם. בפרשת ואתחנן רש"י כן מזכיר כיבוד אב ואם וצ"ע ועיין ברא"ם).

ולפי זה יש לומר דלכן בדברות השניות יש זכר למצות כבוד אב ואם שנצטוו במרה, כדי שעם ישראל ישימו לב ויתבוננו שע"י כיבוד הורים, ההורים גם יעבירו להם את כל המסורת והתורה הצריכה להם. והדבר קיבל חשיבות יתרה בדברות השניות. כי גורם לשבירת הלוחות הראשונות היה הקשר הרפוי שהיה לילדים עם ההורים שלהם, ובכדי לחזק זאת נכתב בלוחות השניות כאשר צוך ה' אלקיך, להודיעך כי כבר במרה ששם התלוננו עם ישראל על הקב"ה כבר נצטוו על מצוות כיבוד אב ואם בכדי שילמדו מהדורות הקודמים איך להתנהג.

5 ערוך השולחן - הרב יחיאל מיכל הלוי אפשטיין (כ' בשבט תקפ"ט, 1829) - כ"ב אדר ב' תרס"ח (1908), רב, פוסק ומחבר הספר ערוך השולחן על ארבעת חלקי השולחן ערוך. מכונה גם 'ערוך השולחן' על שם ספרו. היה 35 שנה רב בנובהרדוק.

ב"פני יהושע"⁶ בבא קמא שם, וכן ב"העמק דבר"⁷ בפרשת יתרו כתבו שבזמן מתן תורה היו ישראל במדרגה שאין מלאך המוות שולט בהם כלל ולכן לא היו צריכים שכר לעוה"ב כי היו חיים חיי נצח בעוה"ז. רק מכיוון שחטאו בעגל חזרו להיות בני תמותה ולכן בלוחות השניות כתוב גם למען ייטב לך שזה בעוה"ב.

הגמרא במנחות דף כט: אומרת על הפסוק (ישעיה כו,ד) "כי ביה צור עולמים" שהמשמעות היא שהקב"ה ברא את העולם עם האותיות יו"ד וה"א. והגמרא אומרת שעם יו"ד הוא ברא את עולם הבא, כי הצדיקים בעוה"ב הם מעטים דוגמת אות יו"ד שהוא האות הכי קטנה ואת העוה"ז הוא ברא בה"א כי העוה"ז דומה לאכסדרה שפתוחה מכיוון אחד, שמי שרוצה לצאת לתרבות רעה יכול, ובצד של האות יש פתח קטן כדי שמי שרוצה לחזור בתשובה יהיה לו פתח ומסייעים לו מלמעלה.

ה"בעל הטורים" בפרשת יתרו כתב למה בדברות הראשונות מלת יארכן חסר יו"ד שאין אריכות ימים בעוה"ז שנברא בה' אלא בעוה"ב שנברא ביו"ד.

המשנה בקידושין דף לט: אומרת כל העושה מצוה אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ. ובפירוש המשניות להרמב"ם כתב שמטיבין לו ומאריכין לו ימיו בעוה"ז ונוחל את הארץ לעוה"ב. בפירוש הרע"ב כתב שגם מטיבין ומאריכין היא לעולם הבא, אבל כבר הביא המלאכת שלמה⁸ שיש לגרוס בעוה"ז. וכן רש"י בקידושין פירש שמטיבין לו "משמע בהאי עלמא".

וראים מהמשנה שיש שכר גם בעוה"ז, וכן מבואר מהמשנה הראשונה במסכת פאה שאומרת "אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב כיבוד אב ואם וכו'". הרי שגם בכיבוד אב ואם יש שכר בעוה"ז. וכתב התוספות יו"ט שזה נלמד מהגמרא בקידושין דף מ. מכפל לשון למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך, שאחד מדבר על העוה"ז ואחד על העוה"ב.

6 פני יהושע - הרב יעקב יהושע פאלק - (1680-1756) רבה של לבוב, ברלין ופרנקפורט על המיין ומגדולי האחרונים. מחבר פירוש לתלמוד בבלי, המבוסס על פלפול בדברי החכמים שקדמו לו. ספרו החשוב הוא פני יהושע - חידושים על הש"ס, שנדפס בפרנקפורט על מיין בשנת 1752. הספר מבאר את סוגיות הש"ס על-פי גדולי המפרשים, בעיקר התוספות ורש"י, בשיטת העיון, החקירה, הסברא והפלפול. אופיינית לחיבור זה הירידה לפרטי הפרטים של כל סוגיה.

7 העמק דבר מהנצי"ב - הרב נפתלי צבי יהודה ברלין (1817, מיר - 10 באוגוסט 1893, ורשה), שכונה הנצי"ב מוולח'ין, היה אב"ד וראש ישיבת וולח'ין ומגדולי התורה במזרח אירופה במאה ה-19. חיבר גם העמק שאלה על השאלות ושו"ת משיב דבר ועוד ספרים.

8 מלאכת שלמה - פירוש על ששה סדרי משנה מאת ר' שלמה העדני זצ"ל. הרב שלמה בן הרב ישועה עדני (1567 בצנעא, תימן - לאחר שנת 1624 בחברון, ארץ ישראל), מגדולי מפרשי המשנה. ספרו "מלאכת שלמה" פירוש מקיף ומעמיק על כל שישה סדרי משנה. את הספר מלאכת שלמה החל לכתוב משנת 1589 בהיותו בן 22 במשך שלושים שנה רצופות בהיותו בחברון. תשומת לב רבה לקדיש גם לביור נוסח המשנה וניקודה. פעמים רבות הוא חוסך דפים רבים של פלפולים הבנויים על טעויות. בחיבורו ניכרת בקיאותו העצומה בשני התלמודים, במפרשים ובפוסקים, והוא רגיל לדון בדבריהם עד לפסיקת ההלכה.

בגמרא בקידושין שם וכן בסוף חולין מובא דעת ר' יעקב ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא ולכן הפסוקים מדברים על שכר ביום שהוא כולו ארוך וביום שהוא כולו טוב.

(בפני יהושע מיישב את דברי רב יעקב גם לפי משנתנו ע"ש. ובמהרש"א סוף חולין שואל על רב יעקב שסובר שאין שכר כלל בעוה"ז, דמצינו הרבה יעודים בתורה שמדברים על שכר בעוה"ז כמו "ונתתי גשמיכם בעתם" ו"ונתתי מטר ארצכם" וכהנה רבות, ופירוש שרב יעקב סובר שעל יחיד העושה מצוה אין שכר אבל ציבור ורבים העושים מצוות עליהם נאמרו כל היעודים גם בעוה"ז.)

באבן עזרא בפרשת ואתחנן פירש שלמען ייטב לך הוא לעוה"ב. ולפי זה למען יאריכון ימיך היא בעוה"ז. וכן משמע באבן עזרא בפרשת יתרו שאריכת ימים היא על האדמה בעוה"ז. אבל מרש"י בקידושין דף מ. בד"ה יאריכון ימיך כתב " לעולם הבא" ובד"ה ייטב לך " בחיך" משמע בדיוק ההיפך שלמען יאריכון הוא בעוה"ב ולמען ייטב הוא לעוה"ז.

ולפי דברינו אתא שפיר, כי כבר אמרנו שאין בדברות האחרונות שום חידוש מה שלא נמצא בדברות הראשונות, ובדברות האחרונות שכתוב למען ייטב לך שפירושו בעוה"ב, דבר זה שיש שכר גם בעוה"ב מרומז גם בדברות הראשונות על ידי שחסר יו"ד במלת יארכן קא משמע לן [בא להשמיענו] שעיקר השכר הוא בעוה"ב. ודבר זה בא ברמז בלבד בדברות הראשונות כי בקבלת התורה היו אמורים לחיות חיי נצחיים.

חיים שטרנבוך נולד בשוויץ, הגיע ארצה בשנת תשנ"ג.

עובד NDS מתחילת שנת 2005 במחלקת SDU בקבוצתו של חיים ברודצקי.